

ÁLLATTANI ÉS VADÁSZATI FOLYÓIRAT.

MEGJELENIK MINDEN HÓ 1-ÉN ÉS 15-ÉN.

ELŐFIZETÉSI ÁRA EGÝ ÉVRE 3 FRT.

Szerkesztik:

DR. LENDL ADOLF

és

csikszentsimoni és ernyest

LAKATOS KÁROLY.

Budapest, II., Donáti-utca 7.

Az állatok kitöméséről.

Irta: dr. Lendl Adolf.

I.

— Emlősök. —

Ha jól emlékezem, a darmstadti muzeumban láttam azt a kitömött farkast, mely egyike a legrégebb kitömött állatoknak. A múlt század közepetáján készítették s mint akkoriban a muzeumok általában inkább ritkaság-gyűjtemények voltak és furcsaságokat megnevezetéseket foglaltak magukban, természetesen ez a farkas is csak annak köszönhetette megóvását, mert valamely német fejedelem terítette le. Akkoriban inkább nevezetes állat volt, most meg elég furcsa is. Olyformán készítették, hogy a farkas bőrét lenyúzáván, azt ismét össze varrták s azután száján, az egyedüli nyílásán a bőrsáknak, beleöntöttek annyi gipszet, mint amennyi csak belefért; — tágult, nyúlott a bőr mindenfelé, ahol a megmerevülő gipsz nagy tömege nyomta s rettenetesen eltorzított, fel nem ismerhető alakká változott el az állat.

Nem hiszem, hogy akkor már »kitömés»-nek nevezték volna a preparácziókat ezt az egyszerű módját. Ez a mesterszó valószínűleg későbbi eredetű, t. i. abból az időből való, amikor már csakugyan kitömtek az állatokat. Mert bizonyára már a régiek is beláthatták, hogy ez a primitív eljárás nem eléggé tökéletes módja az állatok konzerválásának, s így azután másképen fogtak a munkához. Már e század

elejéről való állatpéldányok tényleg ki vannak tömve, nem pedig kitöltve csak. Ezt a kitömést kezdetben lehetőleg egyszerűen végezték, mégis ez képezte már a későbbi tökéletesebb módszereknek az alapját. Abból állott eleinte a kitömés mestersége lényegében véve, hogy az állat nagyságához képest kisebb-nagyobb, vékonyabb-vastagabb vázat állítottak fel drótból, vasrudakból, deszkából stb.; arra ráhúzták a többé-kevésbé jól konzervált és belső színén megmérgezett bőrt és legnagyobb részt rá is varrták. Ezt a vázán lötyögő bőrsákokat azután a szó szoros értelmében kitömtek: elül, hátul és a hasán hagyott nyíláson át kócot gyömöszöltek bele addig, amíg csak belefért s miután jó gömbölydeden ki volt tömve a bőr minden részében, még a végtagokban is, ahová vékony pálczákkal tölték be a kóczgomolyokat, bevarrták a nyílásokat is és azután kívülről nyomkodták, rázták, szorítgatták, hogy valamilyen, az állathoz hasonló alakot vegyen fel. Ez volt az alakítás. Némelyik preparátornak jobban sikerült ez a nem épen mesteri munka, másnak kevésbé.

Ezt a kitömési módszert természetesen tökéletesítették idővel technikájában, ami mindhelyesebb alakok előállítását eredményezett; de mégis az jellemzi ezt a methodust, hogy nem a preparátor határozhatta meg előzetesen, milyen alakot fog létre hozni, nem olyan kitömött állatot tudott előállítani, mint amilyet akart és képzelt, hanem olyat, amilyen épen úgy a hogyan sikerült; nem volt hatalmában a munka, nem bírt előre kigondolt alakot teremteni és gondolatát a munkájában kifejezni. Csak úgy sikerült ez a munka,

amint a bőr kitömődött és nem úgy, amint a preparator akarta.

Igaz, a praksisban e tekintetben is haladtak és elég sokra vitték, de mindig csak kitömött bőröket állítottak elénk, soha állatokat. Mert ha a módszer és annak technikája — mint mindenben, úgy itt is — csak olyan tökéletlen, hogy a mester ezt nem használhatja kedve szerint, ha a siker nem a mestertől, hanem a körülményektől függ, ha az eredmény a mestert uralja és nem a mester az eredményt, akkor az ily tökéletlen módszerrel nem lehet jobb sikert elérni, bármily fáradozás révén sem; a terv és gondolat abban nem fog nyilvánulni s még kevésbé a szépség.

A «kitömés» mint módszer tehát nem volt arra való, hogy az annyira tökéletesedjék a jobb siker eléréséig. Akárhogyan igyekeztek a régibb preparátorok, soha azt el nem érheték, amit akartak, csupán csak azért, mert kitömtek az állatokat.

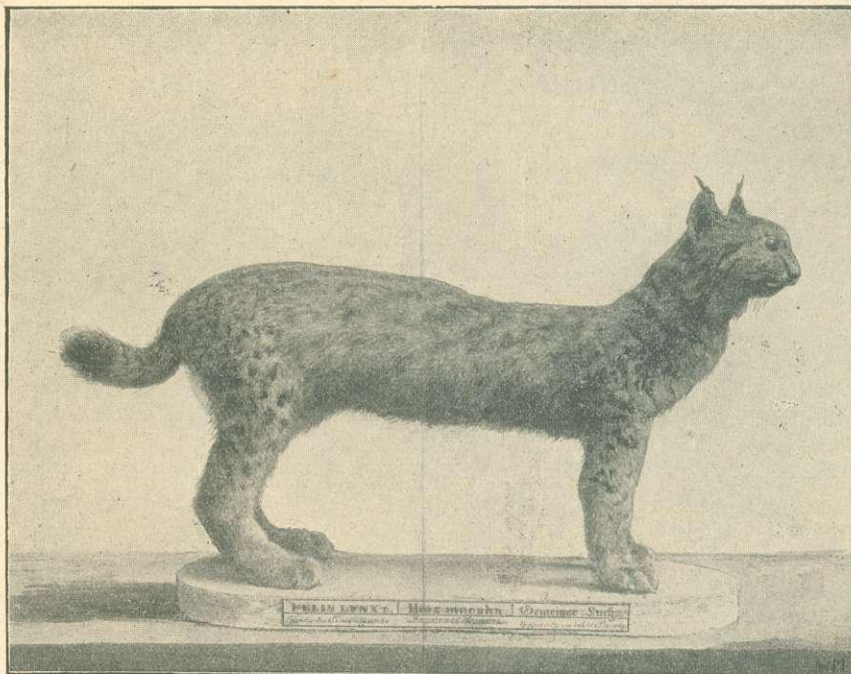
Ezen az úton haladva eszerint sokra nem vihet-

ték; mégis a nyolczvanas évek elejéig általában mindent csak kitömésről volt szó. Akkor azonban már egyes preparátorok eltértek a régi szokástól, abba hagyták a kitömést és egy kezdetben titokban tartott új methodus szerint készítették állataikat, s bár ez

új téren ismét küzdöttek a kezdetleges technika nehézségeivel, annak dacára mégis oly eredményeket értek el, hogy rövid idő alatt nagy hírré tettek szert.

Ezzel nagy haladás történt e téren, mert ezzel együtt nyilvánvaló lett az is, hogy a preparált állat ne csak kitömött bőr legyen, hanem ahhoz más igényeket is lehet még támasztani; mert éppen ez az új módszer hatalmába adta a preparatornak az állatot, lehetővé tette azt, hogy saját akaratára szerinte alakíthassa, tehát tervét, gondolatát belefektethesse és egyénisége bélyegét is

rávethesse. Szóval a régi módszer szerint csak kitömődtek az állatok és olyanok voltak, a milyeneké váltak; az újabb módszer szerint készülők ellenben a mester tetszése szerint formát öltöttek.

Hiúz, a régi módszer szerint kitömve.

A szitakötő.

— „A Természet“ eredeti tárczája —

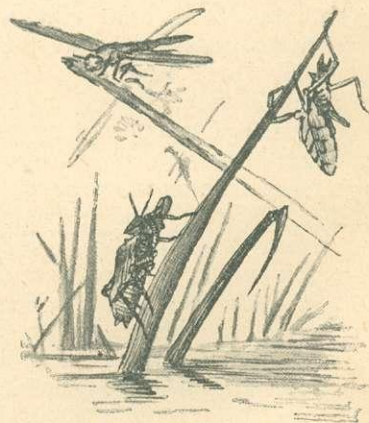
Még egyszer letekintett a nap a völgy letarolt rétéjére, azután elbújt a nyugati égen messze távolból feltorló sötét felhők mögé. Fényesen bearanyozza most azok felső szélét, alul pedig lángba borítja az eget. Komoly a hangulat, de nem mintha viharra készülne. A szél szárnyán úsznak a felhők, hömpölyögve közelednek és nagyobbodnak; lassankint felvonulnak a fél égre s tűzben égnek elfoszló karimáik.

A földön meglátszanak az ősz nyomai mindenben; gyér a fák lombja, megsárgult a fű és minden parányi növényyszál is régen megérlelte már termését. Az állatok visszahúzódtak téli rejtekeikbe, a bogarak eltűntek; pillék nem szállnak sehol; megbánták tavaszi, örökön víg, játszi életüket: gyorsan éltek s hamar elpusztultak; méhe sincs, nem zümmög a réten egy sem, mert nincs virág se. Elmúltak, elhaltak e kedves gyermekei a természetnek.

Patak folyik a völgy alján, apró fodrot fúj reá a szél. Vén odvas fűzfák állonganak a partjain, de árnyékot most nem vet levéltelen üstökük; lehullott díszük a

hideg földre, a mormoló patak vizébe, mely elkapta az elhervadt leveleket; susog a szél, zörög közöttük; memento, memento! . . . Keskeny ösvény vezet a fák alatt, a molnárnak útja ez; csak szegény nép jár rajta. Itt-ott egy pár nádszál áll a parton s hajlong ide-oda, integet erre, integet arra, de nincs ami rászálljon, nincs már bogárság, elhagyatottnak látszik minden. Csak egy szitakötő ül még ott a száraz karó hegyében. Mit akar ez még itt magában? társa sincs, nem játszik mint régen, nem surran oly gyakran a legyek után, nem bosszantja a horgászt. Mozdulatlanul ül, kevélyen s egyenesen terjeszti ki üveges szárnyait. Hát még élni akar ez itt magában?

Rövidek már az ő napjai is; az ősz hűvös lehelete nemso-

Természetesen mihelyt az ilyen alakításnak a lehetősége beállt, már nem is értük be az egyszerűen kitömött állatokkal, hanem olyan igényeket is emelünk, amelyek azután a preparációt magasabb fokra vitték.

Első sorban elengedhetetlen kelléke volt a most már csak úgynevezett kitömött állatnak a *természethűsége*; s épen ez az, ami az újabb módszer szerint készülő állatokat oly előnyösen különbözteti meg a régiektől.

Persze nem csak a tökéletesebb módszerben rejlik ennek oka; de régebben nem is fektettek rá súlyt, mert úgy sem bírták volna elérni. A természet hűségét egyrészt a nagyon gondos és pontos munkával érheti el a preparátor, másrészt azzal, hogy az állatokat természetes alakjaikban ismeri és eme ismereteit a kitömendő állaton kifejezésre juttatni bírja. Ennek egyik feltétele tehát az, hogy a módszert és annak technikáját minden ízében bírja; másika pedig, hogy

Pihenő hiúz, a Magy. Nemz. Múzeum számára tömetett ki intézetünkben.

az állatokat életben tanulmányozza, mozdulataikat, cselekvéseiket meglesse, életök körülményeivel tisztában legyen stb. Oly állatokat, amelyekről ismereteit közvetlen megfigyelésből és a tapasztalás révén nem szaporíthatja, legalább könyvekből, atlaszokból, képek-
ből kell ismernie.

Csak az a preparátor, akit egyrészt a technikai nehézségek el nem térítenek szándékától és tervezett munkája kivitelétől, mert biztosan győzi e nehézségeket és csak az, aki más részt az állatokat ismeri, akinek kellő zoologia (biológiai és anatómiai) ismeretei vannak: csakis az lesz képes természetű alakokat teremteni s kifogja találni azokat a jellemző helyzeteket, a melyeket meg kell örökítenie.

A kitömött állatokat t. i. nem csak természet-
hűen kell elkészíteni, de oly *jellemző* helyzetekben is kell azokat előállítani, a melyek életüknek valamely megkapó jelenetét viszik szemünk elé. Emellett még arra is gondot kell fordítani, hogy e helyzetek épen a

kára megdermeszti tagjait. Pedig még szeretne élni: néha-néha felkerekedik és végig repül a patak mentén, egy határig mindig, ott megfordul s visszazáll megint kimagasló pihenő helyére. Nem terjed tovább az ő birodalma, s bár szomszédja most nem űzi, mégis azon túl nem repül, ez már a szokása. Majd elszárnyal, majd leül; ha a vízhez közel ér, fényes szárnyai a tükröben csillognak; ha a nap süt, avagy a szél fúj, mindig csak egy és ugyanaz a dolga van, mint a nagyúrnak; de amint megpillantja a lebegő legyet, odasiet, hogy megfogja; ha eléri, jó, mert abból él, ha nem sikerül neki, hát visszatér. Be sokszor hiába kél, nem éjt el zsákmányt — pedig hogyan figyel: ha arra megy egy ember, hirtelen a háta mögött terem, mert az a bokorról felzavarja neki a prédát. Majd pedig oda szökik a fatörzs mellé s rezgetteti szita szárnyait: felijesztene az ott pihenő sok apróságot. De most hiába minden, — legalább társat találna, ha párja volna, játszva eltelne a nap. De mind, mind eltűntek már s a vízbe hullottak talán. Vége a szép napoknak, amikor ők voltak az urak a víz felett.

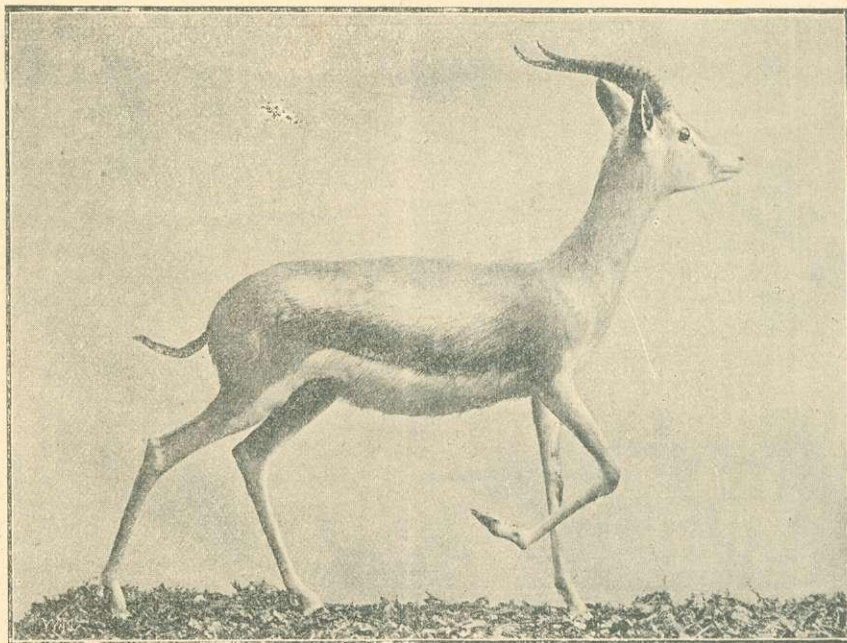
A víz az ő életéje eleme: abból fejlődött ki s az adja neki az életéhez szükséges eledelt, mert ezer és ezer rovar abból támad s reggelenként, meg estenden csak

úgy zsongott a fűzfák körül; mindig dúsan szedhette ki a maga részét. Ősszel azonban a korhadó fűzfák árnnyékából nem repked ki semmi; hiába surran oda az ügyes szitakötő, nem riad fel egy szúnyog sem, nincs, nincs. Rossz dolga van most a büszke lovagnak.

A vízben élte fiatal korát: csunya apró lárva volt; az iszapban vergődött, ide-oda furakodott, mint sok más lárva meg féreg; alig férték egymástól, el is emésztették, meg is támadták egymást — és mégis mennyien maradtak meg ez örökön éhes, mindig élet-halálban növekedő, közönséges párákból. Egyik a másiknak a veszedelme meg tápláléka is volt s a melyik megmaradt, az nőtt és fejlődött a többiek rovására; többet birt az és ügyesebb rabló lett. Óvatosan kerülte ki elleneit, furfangos módon kereste tel áldozatait. Végre megszédte magát eléggé s megváltozik most küzdelmes, rejtett élete; megnőtt annyira, hogy átalakulhat immár; ott hagyhatja az alját, amelyből kikerült, s kiemelkedhetik belőle; majd még díszesebb külsőt is ölt. Nem sok idő telik bele és vánszorogva kiér a vízből, ha az utolsó napon valamelyik hal el nem kapja, mint a piszkos révén meggazdagodott embert néha a sors, mielőtt kifejthetné úri módját. A sáslevélen törekszik fölfelé s merevülő lábaival

megállapodás, a szünetelés, a meglepettség, a várakozás stb. pillanatait varázsolják élénk, nem pedig olyanok legyenek, amelyek még folytatólagos cselekvést, mozgást, haladást igényelnének. Például egy kitömött állat futásban — bármily szépen sikerült munka is legyen az — jó hatást

nem gyakorol reánk; ellenben ugyanaz az állat abban a pillanatban ábrázolva, amelyben futás közben éppen megállt és a legközelebbi perczekben bekövetkező továbbmozgást tehát nem kíván, teljes és nagy hatást arathat. — Két egymást támadó állat kitömve és oly pillanatban megrögzítve, amelyben például az egyiknek már össze kell rognia, tehát oly pillanatban, amelyre okvetlenül és azonnal bizonyos mozgásnak, változásnak, kell bekövetkeznie teljesen hatástalan — ellenben ugyanez a két támadó állat bemutatva abban a perczben, amelyben a gyengébb éppen már lerogyott, tehát egy kis szünet úgysis következik reá; vagy pedig olyformán, hogy a

Figyelő gazella, Magy. Nemz. Muzeum számára tömetett ki intézetünkben.

gyengébb állapotban van még annyi erő kifejezés, melyszerint még tarthatja magát, tehát változást az éppen rákövetkező perczben még nem várunk: akkor a hatás a nézőkben magasra fokozódik. — Egy vadkan például amint rohan, egyáltalában nem hat

meg senkit, mert kifejezésre jut ugyan a nagy siető helyzete és szinte várjuk, hogy haladjon, hogy emelje a lábát stb. s éppen ez be nem következvén, elvész a hatás bármennyire tettesszett volna különben a vadkan; ugyanez az állat azonban bemutatva abban a pillanatszülte helyzetben, a melyben megáll, hogy szelet fogjon, vagy amint megsebezve ledőlt, vagy a szintén támadás előtt még álló kutya ellen fordította fejét, mutatván fegyvereit és vár: ilyen

helyzetekben a hatás mindig teljes.

Látszólag ellenkezésben van mindez azzal, amit a nagy művészi alkotásokról, festményekről és szoborművekről tudunk, amelyekben a művészek gyakran

kapaszkodik meg abban. Még szárnya nincs, iszapszínű most is, mint volt a vízben, ahol e színe védte, mert láthatatlan volt ezáltal. A levélen odalapulva mozdulatra képtelen, nyugszik most. De sokáig nem maradhatna meg emigy, mert védtelen és elveszne mihamarabb az új környezetben; ellensége lesz itt is elég. De ez nem is tart sokáig; fürdik a napsugárban, s a nap melege mindent fejleszt; felszikkad róla a vízcsepp s átalakul az állat; kívül még alig látszik meg, de belül változik, kiszíneződő teste s új alakja már áttetszik, mert amíg a vízben az iszaphoz és az abban élőkhöz hasonlított, most a szabadban felveszi majd az ég és a lomb színeit s a víz csillogó fényét. Külső bőre feszül már, belül az állat mozog; végre meghasad a burok s kikel belőle a szép lovag, a ki a patak fölött az úr.

Múltjának csunya köntését, levedlett bőrét ott hagyja a sáslevélen s elszáll tőle, nehogy ráismerjenek. Ujónnan megszületve pajzán kedvében körülröpdös a patak vizén, a bokrok hosszú során áttekint, míg megtalálja helyét — a karó hegyében; ki tudja hány előde ült már ott.

S most? Azt hiszitek jobb dolga van? — Még több a gondja, fárasztóbb az élete s minden arra szár-

nyaló fecske telijeszti. Felszáll-leszáll, százszor méri kicsiny birodalma határait, amíg csak egy valamire való falatot lel. És ha él is, ha párját találja, ha szabadságát félelem nélkül élvezhetné és elleneivel megküzdhetne is: rövid az ő csillogó élete, kevés az öröme, mert a zivatar zuhogó esője leverí a vízbe, vagy a vihar szele oda csapja a földre. S amire a nap melegítő sugara ismét érheti, szárnyra kelne megint, még vonaglik, de nem bír már; ott pusztul el. Másnap reggel hangyák czipelik le az ösvényről és sokat fáradsnak vele. — Ti kis bohók, miért fáradoztok annyit? miért és hová viszitek a terhet? mire kell az nektek? Nem nektek kell, tudom; elviszitek váratokba, másoknak eledelül a zsákmányt; nem magatokért dolgoztok, mások is élnek munkátokból; herék is vannak köztetek; tiétek a nehéz sors, másoké a jobb rész belőle; ilyen a világ rendje: a kicsinyek és gyengék fáradozása révén nőnek meg a nagyobbak, a kiváltságosak is — s így lesz az mindig, amíg élet lesz a természetben. De ne fájlaljátok, mert a tiétek a munka jutalma: a megelégedés s a könnyűéletüké a telhetetlen gond. — Csak fáradsatok, dolgozzatok és siessetek, mert késő ősszel van már! Úgysis amire ismét nefelejtsek díszítik majd az árok partját és új libellulák kelnek ki a víz-

épen a *cselekvést* vezetik érzeink elé és épen ezt használják fel elragadtatásunkra és ezzel hatnak. De ne feledjük, hogy épen a szépművészeti alkotásoknál *szubjektív* hatásról van szó; az a gondolat és képzelődés hat reánk és bennünk, amelyet a művész maga belevarázsolt festményébe; mibennünk is annak hasonmása támad, mi is azt érezzük a kép láttára, amit a művész akkor érzett, amikor alkotott, az a kép csak az ő lelkének a kifejezése. — ellenben épen a kitömött állatoknál, bármily művésziek is legyenek azok a kivitel tekintetében, mindig csak maga a tárgy hat, mert hiszen minden amit beleviszünk, az maga a legtisztább realitás, az állat maga is, amelyet bemutatunk természetesen mivoltában van ott s a környezet is természetes; ezért ez esetben csakis közvetlenül *objektív* hatásról van szó, mely nem engedi meg, hogy még a következő pillanatot is odaképzeljük, s ezért természetellenes, azért hatástalan, esetleg rossz hatású az a kitömött állat, amely a rákövetkező pillanatban mozgást, haladást, cselekvést, vagy bármilyen változást kívánna. — Hiszen láttunk már elég lovas szoboralakot, hadvezért, amint a felágaskodó lóról osztja ki parancsait. Nagyszerűen hat reánk az ilyen erőt és hatalmat kifejező, mozgást ábrázoló, ideálisan formált ló, hat reánk mert nem csak a lovat látjuk. de hozzá képzeljük a szoborművész gondolatját is, érezzük azt, amit bele akart varázsolni és kifejezni alakításában: a hatalmat, az erőt, a gyorsaságot, harci tűz kifejezését olvassuk le a ló nem természetű, hanem ideális formáiról. Ha jobban megvizsgáljuk e szobrot, azt találjuk, hogy ez a ló egy-két ponton alá van támasztva; — ha a kitömött lovat hasonlóan készítenők el, akkor nevetséges volna, mert mindenki csak a támasztékokat látná, senki azt, amit mutatni akarnánk. — A preparátornak tehát tisztában kell lenni ezzel és csakis *objektív hatás* elérésére szabad törekednie.

Kiérzi az igazi preparátor, — aki nem csak munkás, — akiben helyes érzék, ahhoz való művészi véna is van, — hogy milyen helyzeteket válasszon kitömendő állatainak és megérzi azt, hogy miképen érheti el a *hatást* a nézőkben.

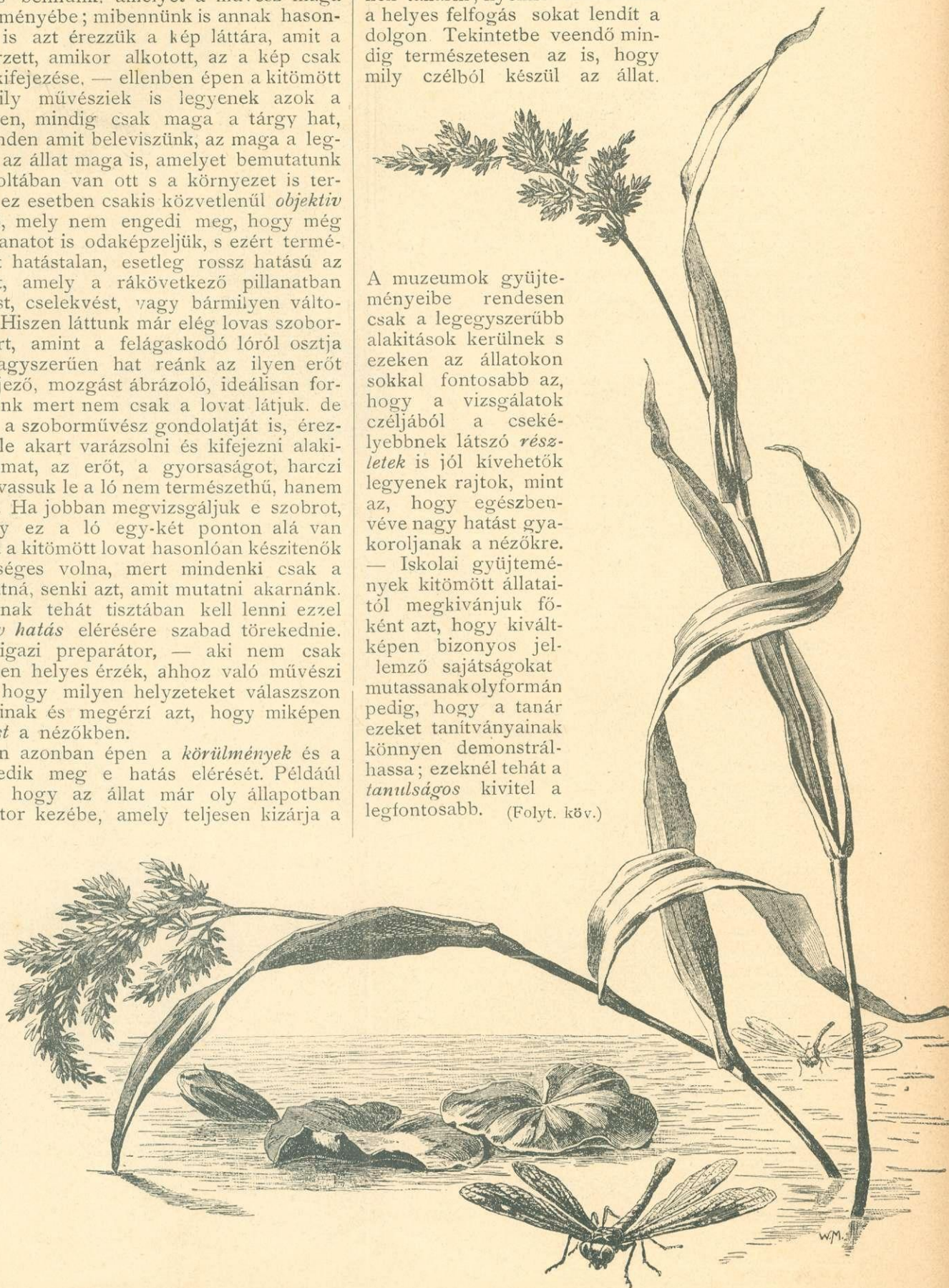
Sok esetben azonban épen a *körülmények* és a *cél* is nem engedik meg e hatás elérését. Például megtörténik az, hogy az állat már oly állapotban kerül a preparátor kezébe, amely teljesen kizárja a

szabad választást; a preparátor kénytelen oly helyzeteket és alakokat választani néha, amelyeket különben nem szívesen fogadott volna el; például akkor, ha az állat hibás és e hibákat bizonyos alakítással el kell takarni; ilyenkor is azonban a helyes felfogás sokat lendít a dolgon. Tekintetbe veendő mindig természetesen az is, hogy mily célból készül az állat.

A muzeumok gyűjteményeibe rendszeresen csak a legegyszerűbb alakítások kerülnek s ezeken az állatokon sokkal fontosabb az, hogy a vizsgálatok céljából a csekélyebbnek látszó *részletek* is jól kivethetők legyenek rajtok, mint az, hogy egészben véve nagy hatást gyakoroljanak a nézőkre. — Iskolai gyűjtemények kitömött állataitól megkivánjuk főként azt, hogy kiváltképpen bizonyos jellemző sajátságokat mutassanak olyformán pedig, hogy a tanár ezeket tanítványainak könnyen demonstrálhassa; ezeknél tehát a *tanulságos* kivitel a legfontosabb. (Folyt. köv.)

ből, akkorára vége lesz fáradozástoknak: nyugodni fogtok már régen — mások majd folytatják munkátokat; sorsuk ugyanaz lesz nekik is, mert munkásoknak, szolgálknak születnek, mint ti, s a nehéz élet rendje nem engedi meg, hogy kiemelkedjete, mint a szitakötő.

Dr. L. A.

Jeles vadászaink közül.

Pettera Hubert, Ő Felsége udvari fővadászmestere Gödöllőn. Egyike hazánk legkiválóbb vadászainak s mint ilyen, de mint nemes intencziók által vezetett vadóvó és tenyésztő kiemelkedik azok közül is, akiket Szent Hubert igazi felkentjeinek szokás nevezni. Nagy érdemei vannak a koronauradalmi vadászterületek, legkivált Gödöllő vadállományának fellendítésében, ami évek hosszú során át folytatott fáradhatatlan működésének eredménye. A pagonyok valóságos vadászeldorádókká váltak kezelése alatt s a siker a Felséges vadászúr részéről is legnagyobb elismerésnek és méltánylásnak örvend.

Jäger Albert, cs. és kir. alezredes a budapesti hadtestparancsnokságban. Kiváló egyénisége a katona-, a természetbarát-, a vadász- és a poétikusérezelmű vadászati írók egyesíti magába, ami hazánkban, mint külföldön is elismert tekintélyé emelte. Mindenki által tisztelt és becsült személye, nagy tudása és fenkölt szellemének méltánylásául szolgált, ama kitüntetése is, mely a »legmagyarabb főhercegi ház« részéről érte, a midőn minden magyar szív által elsíratott, boldogult László főherceg természetrajzi és vadászati oktatójául hivatott meg. Jelenleg mint a párisi világkiállítás vadászati csoportjának tagja fogja érvényesíthetni széleskörű tudását.

garamveszelei Kazy József, cs. és kir. kamarás, miniszteri osztálytanácsos. Egyike azoknak az előkelő vadászoknak, kik a híres *csákói* gavallér vadászvilág letünzte óta ma már ritkán emelkednek ki igazi nemes képviselők által a sablonos alakok közül. Hazánk vadászati viszonyainak fellendítésében neki is nagy érdemei vannak s ez időszert mint »a párisi világkiállítás kormánybiztosságánál a földművelésügyi kormányzattal kapcsolatos ügyek ellátására alakított osztály« vezetője, minden bizonynyal szaporítani fogja még eme érdemeit a magyar vadászat érdekében.

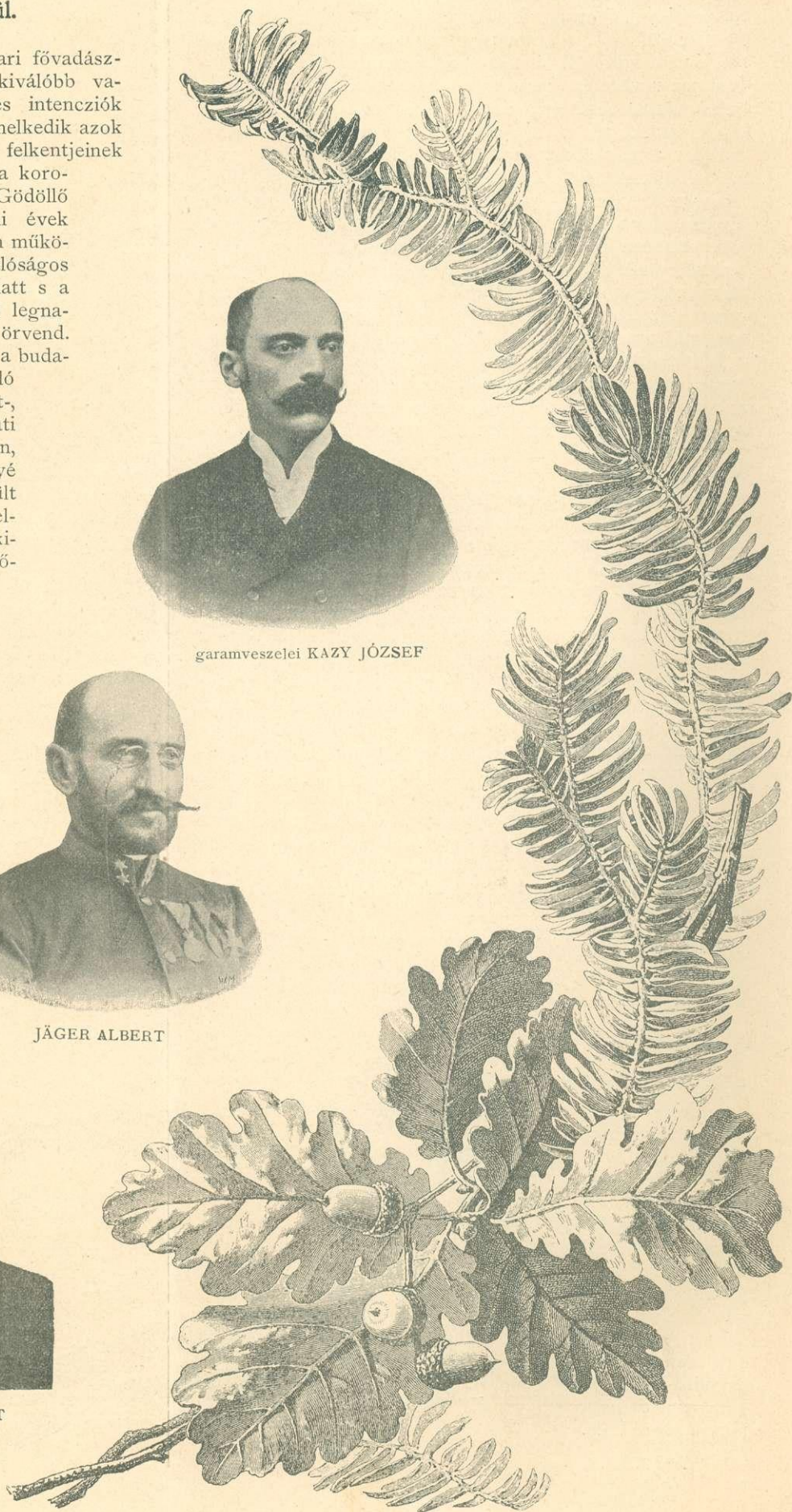
garamveszelei KAZY JÓZSEF

JÄGER ALBERT

PETTERA HUBERT

Tiszamenti madárnevek.

Irta: Lakatos Károly.

Mindig gondot fordítottam annak kipuhatólására, vajjon a romlatlan nyelvű magyar nép, hogyan jelöli meg névszerint az ő beszédjében a különböző szárnyasokat, különösen a vadászok, halászok, kik a szadad természetben töltvén el éltök legnagyobb részét, legtöbb alkalmuk van a körülöttük élő szárnyasok megismerésére, a körülményekhez képest néha önalkotta, avagy már a nép nyelvén élő elnevezések szerint különböztetve meg a szemökben is különböző alakokat és formákat. És tényleg, nyelvök színmagyar szellemében készített, avagy ajkaikon közforgalmú ugyan, de a tudományos kutatások által még fel nem fedezett sok jó nomenklaturai adat jutott e révén birtokomba, meggyőződéssé érlevén bennem ama különben éppen nem ujságos nézetet, hogy a népnyelv valóságos kincsesforrást, kimeríthetetlen bányát képez, ama rekonstrukcionális törekvések számára, melyek ornithológiai tudományos magyar nomenklaturánk s a nevek helyreállítását, helyesebben a nyelvben már meglevő jó szónak kiválogatását s forgalomba hozatalát a helytelen vagy rossz nevek kiküszöbölésével, tűzték ki feladatúl. Ma már ugyanis általánossá vált az a nézet, hogy a közéletben ismert állatok (és növények) magyar elnevezésének okszerű, tisztán a magyar nyelv szellemében való megállapítása, a tudományok népszerűsítése szempontjából is elődázhatlan. És a ki ismeri ama felszeregeket és hiányokat, melyekkel honi állataink legnagyobb részének (s egyben madaraink) elnevezése dolgában lépten-nyomon találkozunk, csak az méltányolhatja a törekvéseknek ezirányban való legaprólékosabb mozzanatát is. A helyes nomenklatura megalkotásának feladata pedig, mint már hangoztattuk volt, csak akként mutatkozik a legcélszerűbben megoldhatónak, illetőleg az elnevezések dolgában jórészt uralkodó bábeli zűrzavaron csak akként segíthetünk, ha nem új neveket csinálunk, hanem a nép száján élt és szerencsére nagy részben még közkeletű elnevezéseket keressük fel s ezeket alkítjuk át nyelvünk szellemében a rosszaknak kiküszöbölésére — főelv gyanánt véve, hogy «a mit írunk, azt érthesse meg nem csak a szó szoros értelmében vett szakember, hanem minden művelt magyar ember is; alkotásaink, amelyeket a nyelv terén tennünk kell, amint-hogy kell is, ne vétsenek a nyelv szabályai, szelleme ellen, ne sértsék az ép nyelvérzékét.»

Hogy pedig a madár-, általában az állatnevek alkalmazására és használatára nézve mindig csak a népnyelv lehet irányadó, abban rég egyetértünk s ma már egészen természetesnek tűnik fel, hogy csakis az a magyar állatnév bírhat létjoggal, melyet egyszersmint a nép is használ és amelyet a magyar szakírók a nép ajkáról lestek el; míg a mesterségesen faragottak talán elvetendőek.

Szerencsére nagyon kevés alak van olyan, melyre a mai tudományos rendszernek megfelelőleg új nevet kellene keresnünk; de talán nem is szükséges az elnevezéseket latin technikus terminusoknak megfelelőleg szigorúan a műnyelv szellemében visszaadni. Hisz a szakemberre nézve úgyis csak a voltaképeni tudományos név bír becsesl, mert ez kalauzolja végig az illető tárgyakon, ezeknek a világirodalmán; más név neki felesleges.

Természetesen tisztán a népnyelv, mint ilyen, irányadó nem lehet, mert megvan az a hibája általában, hogy nem különböztet kellőleg s a neveket vidékenként

hol más-más, hol pedig több állatra vegyest alkalmazza, ámde viszont a nyelv szabályai ellen csak nagyon kivételesen vét s hogy nem terjengős, éppen ez képezi egyik főérdemét.

Ma még a magyar műnyelv megalkotása körül szorgoskodó szakemberek jórészt a népies anyag gyűjtése és válogatása rendjén tartván, — ez okon hazafias kötelességet vélek az által teljesíteni, hogy az általam évek hosszú során át az Alföldön (nagyobbrészt a Tiszavidéken) gyűjtött népies elnevezések adatait ezennel az irodalmi nyilvánosságnak adom át, téve azt azon reményben, hogy a «Természet» nagyon tisztelt olvasó közönségének díszes koszorújában számosan fognak kerülni olyanok, kik a vidékükön élő madarak népies neveinek, egyáltalában bármely állatra vonatkozó nomenklaturai adatnak lapunkban való szíves közlése által, nem késnek a már ismert cél érdekügyéhez hazafiasan koczájárulni. *)

Részemről ez alkalommal a szegedi tősgyökeres magyarság, de főleg a vadászok és halászok száján élő s részint pedig közhasználatos madárelnevezéseket fogom ismertetni az alábbiakban.

*

A ragadozó madarakat, mint általában hazaszerte, úgy a Szeged-vidéki nép is, legkevésbé tudja fajok szerint helyesen megkülönböztetni. Rendszeren négy csoportba osztja őket: *sas*, *kánya*, *verebész* (vagy *ülű*) és *vércse*. Itt-ott a különbségeket azonban még más jelzőkkel is fejezi ki a *kis* és *nagy*-on kívül, például így: «galambfogó vércse» stb.

1. A *keselyűket*, melyek régebben, kivált nagy marhadögök idején, sűrűbben ellátogattak az Alföldre, általában *gallérosnyakú sasoknak* nevezte a nép.

2. *Circus* L. Ezek közül főleg a *Circus aeruginosus* jegyzi meg a nép (halász, vadász) különösebben és *sas*-nak vagy *tavi sas*-nak mondja, ha tó körül találja, ezenkívül (ha mezőn találja) már *kánya* számba megy nála. A többi *Circus*-fajok közül a fiatalok *rétikányák*, a nagyon fehéredő öreg példányok pedig *fehérekánya* nevet kapják, de *bagolyszemű* és *bagolyfejű* megjelölés is járja a parasztpuskások között, kik néha-néha egyegy példányt puskávégre szedve, alkamuk nyílik az alkok közelebbi megtekintésére is

3. *Astur palumbarius* Linn. E fajnál az Alföldi nép az egyébhegyütt eléggé használatos *héját* sohase alkalmazza. A szegedi galambászok *kerekszárnyú kányát* mondanak s nem zavarják össze a szintén «galambcsiszár» *Falco peregrinus*-szal, melynek hegyes szárnyai vannak s mely madár (galambász-nyelven) «hajti és fogi», ellenben a »kerekszárnyú« előbb «bolondozik» velők és «hajkúrászi» őket.

4. *Accipiter nisus* Linn. Ez afféle *verebésző vércse* fajta, de ritkábban *kis ölü* néven is említik. *Karvalyt* csak intelligensebb vadásztól hallunk, ősi magyar nevét (ahogy egykor a magyar sólymászok valószínűleg nevezték volt) a *kis karajkát*, vagy *karulykát*, az Alföldön egyáltalában nem ismerik, csakis Budapest környékén merül fel ez a megjelölés itt-ott a *nagy karajkával* együtt, mely utóbbi, szintén az *Astur palumbarius*-nak a

*) Akármilyen kevés adatot is igen szívesen veszünk s a beküldő neve alatt teszszük közzé. Nemcsak a madárnevek, de minden más állat (emlősök, bogarak) népies nevének közlését is örömmel fogadjuk s ezt illető kérelmünket főleg a néptanító, erdész, gazda, vadász és birtokos urak szíves figyelmébe ajánljuk.
A szerkesztők.

sólymászoktól ránkmaradt neve alighanem. Budapest környékén a sólymászoknak ugyanis, annak idejében állandó és történelmileg is nevezetes tanyái léteztek.

5. **Buteo vulgaris** Bechst. Ez a tarlók madara levén, — a melyekre leginkább ugarolás idején látogat el, — mi természetesebb, minthogy a *pallagi kánya* név illik neki legjobban; de mondják *egerésző*-nek, *féreg-irónak*, vagy egyszerűen *kányának* is, sőt imitt-amott *ülü* néven is említik s jól tudják róla, hogy «*ü*» szokott a kazal meg az asztag tetejében «dangubálni», míg a kis «*szörök*» (vércsék) csak «tempóznak», «billögtetnek», körülötte, «férög» (egér) irányában vigyázatoskodván. — Ha B. vulgaris ül, akkor «lesen van»; «lesen van» a «*szöri sas*» (*Archibuteo lagopus*) is.

6. **Archibuteo lagopus** Gm. Ennek *ölv* vagy *ülü* (ebből: ül) a tisztességes neve, de *őszkánya* és «*szöri-sas*» névvel is találkozunk. *Őszi sas*-nak és *téli kányá*-nak is hallottam említeni.

7. **Aquila var. fulva** Linn. Az ősi pusztai jelleg mind nagyobb halványodása dacára is, még mindig ellátogat a delibábok hazájába s kivált őszidőben mutatja magát a puszták gémeskútjainak a csúpjában, mint ahogy az *A. imperialis* szokta tenni. A Hortobágyon elég gyakran látni. Általában ma már a pusztákon megjelenő nagy sasok, leginkább *Aquila var. fulva* s a nép szája *pallagi* (és nem parlagi) *sas* néven különbözteti meg.

8. **Aquila heliaca** Sav. (*imperialis*.) Még az eke föl nem túrta az ősi gyöpet, s az Alföld térei legnagyobb-részt a «puszta» jellegével szakadtak bele a kék végtelenbe, — abban az időben ez a nemes madár is gyakrabban megkereste a puszta kútágasait, mert akkor *ürge* is több volt, mit annyira szeretett, hogy lejárt érte a Szlavon, Szerém és Bosnyák hegyekről csikósoknak, gulyásoknak adni vizitet. Abban az időben sokkal népszerűbb is volt, mint ma már s nem egy nótában is szerepelt a kutgém:s puszták sasmadara:

«Kútágasra szállott a sas,
Engem rózsám ne csalogass.»

Ma már hallgat róla a nóta s azt is kezdik felejteni, hogy valamikor *pusztai sas* volt a neve. De *így* csak a pásztorok meg a csikósok nevezték; a paraszt másképp hívta, neki *gemessas* meg *határsas* volt s ma is az még itt-ott az Alföldön, mivelhogy határhalmok és dombok, meg a kúnhalmok tetejében szokta hosszú elmélkedéseit, pihenőjét tartani ez a fejedelmi szárnyas, ha a pusztai itató kutak csúpjában nem gubbaszthatta át a rőfhosszú órákat.

9. **Aquila naevia** Gm. Ez egyszerűen *sas* vagy *fekete sas* számba megy, minthogy röptében — kivált kissé távolabbról nézve — csupa feketének tetszik.

10. **Haliaetus albicillus** Linn. Hajdanában minden nagyobb tiszamenti réten előfordult, sőt helyenkint majdnem közönséges jelenség vala (ma is még ez a leggyakoribb nagyobb sasfajunk) s *rétisas* volt a neve; nevezték azonban a halászok *halász-sas*-nak, sőt olykor *tavi sas*-nak is; a kiválóan fehér tollazatúaknak pedig *saskirály* volt a neve.

11. **Milvus iclinus** Sav. (*regalis*.) Ezt a fajt kevésbé ismerik s kizárólag *kánya* néven említik (melynek «fecs-kés farka van»). Az Alföld több helyén azonban különleges népies névvel is bír a *kurhájában*, de mondják *hejő*, vagy *hejő*-nek is (Zemplénben az a legelterjedtebb népies neve). Az Alföldi libaőrzők madár-

«*férög*»-je (így: «*férög* vitte el a kis libát») kizárólag e fajra alkalmaztatik. (A juhászok «*férög*»-je a *farkas*.)

12. **Falco peregrinus** Gm. Ez a faj sokkal ismeretesebb, sőt úgy mondhatnók, népszerűbb madara az Alföldnek, mintsem hinnök. Különösen a galambászok ismerik tüzetesebben és *hegyesszárnyú* néven különböztetik meg az Astur palumbarius-tól; megjelölésére azonban nem a «*sólymot*», hanem a *vércsét* vagy *kányát* alkalmazzák tüzetesebb megkülönböztetés okából — így: *hegyesszárnyú vércse* (*kánya*). A «*héja*» nem használatos, sőt alig is ismert elnevezés. Megjegyzem, hogy a galambászok soha sincsenek tévedésben a «galamblopó» szárnyas ragadozó fájára nézve s azokat, nincs rá eset, hogy összetévesztenék. Tudják, egészen helyesen állapítják meg, miszerint a *F. peregrinus*-nak feltűnően messze kinyúló, hosszú, keskeny és hegyes szárnya és «*botfarka*» van (minthogy az összevont kormányja igen vékony farkat mutat); míg az Astur palumburius «*kerekszárnyú*».

13. **Falco subbuteo** Linn. E fajt a vadászok az *Accipiter nisus*-szal zavarják össze.

14. **Falco regulus** Pall. Ez az alföldi nagy disznó-hizláló telepek symbolikus szárnyasa (az *Accipiter nisus*-szal együtt), a mennyiben november elejétől ápril végéig a «disznó-szállások» telepének a fekete varjún, pipiskén s a ezernyi *mezei verében* (*Passer montanus*) kívül a legszokottabb s tegyük hozzá egyszeimint: a legbecslütebb madara is, minthogy a fogalmat meghaladó verébsokaság folytonos «riogatása» által nem csekély hasznára van a hizlálóknak; a nyughatatlanított éhes verébség ugyanis, sokkal kevesebb szemes eleséget képes ennek következtében elvenni a hizók elől. Tényleg ez az ökölnyi kis ragadozó meg a *karvaly* (mint a szegedi disznó-szállásoknál observáltam) kora reggeltől esti disznó-etetésig jár-ke, kilőtt nyilakként suhanva az ólak felett s néha (kivált a reggeli és délutáni órákban) oly szapora húzásokat támaszt, minőket csak (horrendum dictu!) jó szalonkalesek alkalmával értünk meg. Természetesen, mivel verébvadászat az ő kitapasztalt főmestersége, — mi is lehetne más a neve a *verebésző vércse*-nél; de mondják *öli*-nek is. Általában az öliknek mindenütt ez a leginkább megkülönböztetett «*öli*»-je. A «*sólyom*» elnevezés Alföldszerte idegen, sőt ismeretlen valami és olyan formán hangzik a nép fülében, mint mikor krumpli helyett erdélyiesen «*pityókát*» említ valaki. Úgy látszik, a «*sólymot*» az *öli* pótolja a nép ajkán.

15. **Cerchneis tinnuncula** Linn. Ez a közismeretű *vércse* néven jön elő; megkülönböztetőleg pedig úgy mondják: *vörös vércse*. A Pallavicini örgróf juhászaitól még *tilinkómadár* néven is hallottam említeni — vonatkozással sivító hangjára. Különben a vércsének a «szólásá»-ról is készített mesterszavakat a nép, mert nem «egyforma a beszédje»: «*víjjog*» «*vercseg*», «*nyívík*», és «*sivít*».

16. **Cerchneis vespertina** Linn. Jó Petényi Salamonunk ennek már rég elleste a helyes alföldi magyar nevét a *kékvércsé*-ben, de *kis vércsé*-nek is mondja a nép.

17. A *baglyok*. Ezeket fajok szerint alig különbözteti meg a nép. A melyik fület hord, az *füles-bagoly*, ha nem hord: egyszerűen csak *bagoly* (kis bagoly, nagy bagoly, vagy *halálmadár*) a neve. Csak az egy *Asio accipitrinus*-t (Pall.), mivel mezőkön is feltűnik, nevezi meg megkülönböztetőleg *mezei bagoly*- vagy *bagó*-nak.

18. **Caprimulgus europaeus** L. Ez a híres *kecskefejő*, meg *tehénszopó* speczies, de említik *lappantyú* néven is.

19. *Hirundo rustica* Linn. Minden közelebbi megjelölés nélkül csak *fecske*nek mondják.

20. *Chelidon ubrica* Linn. Szintén *fecske*.

21. *Cotyle riparia* Linn. Ez *parti fecske*.

22. *Cuculus canorus* Linn. *Kakuk* a neve.

23. *Alcedo ispida* Linn. Valamikor sok volt az u. n. döglött (holt) Tiszák körül s akkor *kék* vagy *tiszai-snef* volt a neve. Ma már hirmondóul is alig akad.

24. *Coracias garrula* Linn. Igen indiskrét neve van: *sz . . . csóka*. Mondják még *kék csókának* is.

25. *Oriolus galbula* Linn. Ez a *sárgarigó*, mely azt «fütyöli» hogy «hunczut a bíró»; a nőténye meg «úgy beszél»: «mék, mék.»

26. *Sturnus vulgaris* Linn. Ez közönségesen *serege* vagy *seregje*.

27. *Corvus cornix* Linn. *Tarka varnyú* a neve, különben pedig *kálomista varnyú* — azt mondják azért, mert *két színe van* neki. A nép humora még azt is kitalálta, hogy *ködmönt hord a hátán*, mint a debreczeni meg a h. m. vásárhelyi kálomisták; miért is ad formandum de vexandum: *ködmönhátú varnyu*-nak csúfolják.

28. *Corvus frugilegus* Linn. Ez az ezerszer is elátkozott *fekete varnyu*-ja a parasztnak. Hanem kálomisták visszaadják a tromfot ezzel a madárral s mint «fekete reverendát hordó» különlegességet: *pápista varnyú* megjelöléssel állítják szembe a «ködmönhátú» csúfolódással. Különben Debreczenben a *csizmát* is varjunak csúfolják, mivelhogy az egyszeri debreczeni csizlik jóbenyakalt állapotban hazafelé ballagva, a szép holdvilágos éjszakában az udvarban rudakra aggatott csizmákat aivó varjucsapatnak nézvén, az ablakon kiadott puskával annak rendje és módja szerint *közibök duplázott*.

29. *Corvus corax* Linn. Ez a *holló*.

30. *Garrulus glandarius* L. *Mátyás* vagy *mátyás-madár* a neve.

31. A harkályok általában *favágók*-nak neveztetnek. Ritkán hallunk *harkály* megjelölést, csak a *Gecinus viridis* Linn.-t mondják néha *küllő*-nek, vagy nagyon ritkán *jajgató*-nak, *hujángató madár*-nak.

32. *Upupa epops* Linn. Ez a *banka*, ritkábban *büdösbanka*, melynek «taréja» van.

33. *Lanius excubitor* Linn. Ezt a fajt nem igen ismerik, minthogy a Tiszavölgyben csak ritka téli vendég. A madárfogdosók *nagy bábaszarkának* nevezik.

34. *Lanius minor* Gm. *Szórisszarka*, vagy szintén *bábaszarka*. A «gébics» elnevezést ritkán hallani.

35. *Muscicapa grisola* Linn. Alföldi neve *légykapó* és *légykapkodó*.

36. *Troglodytes parvulus* Linn. Ennek a neve *ökörsszem*.

37. A *Parus*-féléket különösebb megkülönböztetés nélkül általában *czinkének* nevezik.

38. *Aegithalus pendulinus* Linn. Ennek a tiszamentén *fügemadár* a neve.

39. A *Sylvia*-kat általában *kis* vagy *kerti fülemülék* néven említik.

40. *Acrocephalus* és *Calamoherpe* - fajok *nádi veréb* számba menek.

41. *Merula vulgaris* Leach. Mindenütt *fekete rigó*.

42. Minden *Turdus fenyves madár*, csak az *iliacus kertí rigó*.

43. *Ruticilla thytis* Linn. *vörös farkú*-nak mondják.

44. A *Luscinia*-k mind *fülemülék*.

45. *Motacilla alba* Linn. *Barázdabillegető* vagy *billegető* a neve.

46. *Budytes flavus* Linn. Csakis *sárga barázdabillegető*.

47. *Galerita cristata* Linn. A nép erősen megkülönbözteti a pacsirtától és soha másképp, mint *pipiskének* nem nevezi. A «búbos»-t nem teszi hozzá. Egyáltalában nem tartván pacsirtafélének, különös megjelölést nem alkalmaz.

48. *Alauda arvensis* Linn. Ennek egyszerűen *pacsirta* a neve. *Mezei pacsirtát* nem gyakran hallunk említeni.

49. *Miliaria europaea* Swans. Ennek a madárnak névszerinti megjelölése a *sordély*, *surdély* és *surgyé* közt variál.

50. Az *Emberiza*-k általában *sármányok*-nak neveztetnek.

51. *Passer domesticus* és *montanus* közt a nép nem tesz különbséget, szemükben mind a kettő *veréb*.

52. *Coccothraustes vulgaris* Pall. *Vastagorrú* vagy *kosorrú veréb* a neve.

53. *Ligurinus chloris* Linn. *Rülyü*-nek hívják; más nevét a Tiszavidéken nem hallottam.

54. *Chrysomitris spinus* Linn. *Csizik* a neve.

55. *Carduelis elegans* Steph. A nép e legkedveltebb szobamadarát csakis *stiglincz* néven említi. A szegedi madárfogdosók háromféle stiglinczet különböztetnek meg, u. m. 1) a *közönséges* rendest, 2) a *kis feketét* és 3) az *állas*-t vagy *fehértorkú*-t. Utóbbi a legritkábban ötlük föl; ezek közül alig kerül egy-egy darab belőle.

56. *Canabina sanguinea* Sanelb. Valamikor (18—20 évvel ezelőtt) telente igen sok volt az Alföldön s akkor *kenderike* vagy *kendericze* névvel jelölték meg. Ma már télen is, máskor is sokkal ritkábban kerül szem elébe (valaminthogy a *mezei pacsirta* is nagyon fogyóban van a Tiszavidéken).

57. *Pyrrhula europaea* Vieill. *Vörösbögy* a népies neve; más néven említeni nem hallottam.

58. *Columba palumbus* Linn. *Örvös galamb*-nak hívják.

59. *Columba oenas* Linn. A gerliczétől *kék vadgalamb* néven különböztetik meg.

60. *Turtur auritus* Sav. Egyszerűen csak *vadgalamb* a neve, de találkozunk a *gerle* elnevezéssel is.

61. *Starna cinerea* Linn. *Fogoly* vagy *fogoly-madár* a neve

62. *Coturnix dactylosonans* Meyer. *Fürj* vagy *fürj*-nek mondják; a szava *vavaukolás* és *pitypalattyolás*; a nőtény *trityeg*. Mikor a »kan« fürj »beszél«, először azt »mondja«: *babám, babám*, (a mi a *vaváu*-nak felel meg); azután így kiált: *vártalak, vártalak* — vagyis pitypalattyol.

„Lőjelek“*) a fő- és őzvadnál.

Azt hiszem, szükségtelen az igazi vadászember előtt a kérdést felvetnem, vajjon a *fő- és őzvadat a golyó illeti-e meg?* Ugy vélem, hogy az igazi vadászember előtt e kérdés már régen tisztázva van és szinte hallok az ellenvetést: »Hogyan, hát máskép is lehet a dolog? Csak nem fogjuk a mi fő- és őzvadunkat — miként azt pecsenye- és orvadászok teszik — söréttel megpuskázni?!

Régi s öröklött vadászszokás az, hogy a nemes vadat — melyhez csaknem mindenütt az őzet is számítják, — golyóval kell löni s nagyon kívánatos volna, ha a »sörétező« vadásztársak felhagynának rossz szokásukkal, miáltal számos nemes-vad megmentetnék a »döggélövés«-től.

Golyó illetvén a nemes vadat, mindenekelőtt szükségesnek tartom hangsúlyozni, hogy sohase löjünk tulságosan messze távolságra, mint azt sok vadász bravurból teszi. Megengedem, hogy nagy lögyakorlattal bíró golyólövők nagyobb távolságról is biztossággal aplikálják golyóikat, — azonban számtalan esetben nem halálos sebet kap a vad, úgy hogy a lövés után meszszire képes elmenekülni anélkül, hogy véreb nélkül ráakadnánk, — tehát a legtöbb esetben elvész vagy elpusztul, a mi egyre megy.

Ép az utóbbi okból is különösen fontos tehát, az u. n. „*lőjelek*“ biztos ismerte. Ha megbízható vérebbel nem rendelkezünk, úgy a »*lőjelek*« tudásával legalább bizonyos és felette szükséges megállapodásokra és következtetésekre juthatunk, a mi az »*utánkeresés*«-t felette megkönnyíti. De a »*lőjelek*« már abban a pillanatban arról is felvilágosítanak bennünket: vajjon találtuk-e vadunkat s mely részét érte a golyó? — avagy hogy egyáltalában nem-e csak lyukat lőttünk a levegőbe?

A *lőjelek* egyébként, a vad különböző testrészének találásához képest különbözők; de ugyanazon lövés esetknél mindig ugyanazok. Például:

a *lapoczkalövést* a vad rendszerint azzal nyugtatza, hogy *tűzben esik össze*, majd (a legtöbbször) csü-

*) Magyarosabb műszó helyett, kénytelenek vagyunk a »Magyar vadász-műszótár« által ajánlott „*lőjeleket*“, — mely egyébként szolgái német fordításnak látszik — használni. A ki jobbat tud, igen szívesen vesszük, ha közli velünk.

Szerk.

lőkre kap, de csakhamar ismét felbukik s helyben marad. A lövés helyén kicsiny és kerekded csontdarabkákat lehet találni, a *világos vörös* s ritkán csöppenként jelentkező vér a *mellső végtagok nyoma mellett* jelzi a lapoczkalövést.

Hasonlóképpen áll a dolog, ha a vad *mái- vagy tüdőlvést* kap, azonban *májlövésnél* a lövés helyén *sötétvörös*, habnélküli véryomot találunk, melyben májrészecskéket is lehet látni.

Tüdőlvésnél a vér sűrű csöppekben látható, *habos és világos vörös* színű.

A *kamara v. szívlövést* a vad úgy jelzi, hogy lövés után *magasan és előre ugrik* s nyílsebes szökés közben hátrafelé bukva kimúlik. Némelykor megesisik, hogy futásközben a legközelebbi sűrűségbe szökik, a hol csakhamar kiadja páráját.

Bőséges vérkiömlés, mely a *ballábnymok oldalán* látható és közönségesen vörösszínű, árulja el a kamra v. szívlövést.

Veselövésnél a vad *háta feltűnően meggörbül* s egész testében remegni kezd, majd pedig lassan összeesik.

Sajátságos a vadnak *panaszos hangja*, ha *léplövet* kap. Ha ilyen lövés éri, mielőtt összeesnék, rendszerint *rövid ugrásokat tesz*, majd pedig *panaszos hangot* adva kimúlik.

Ha *nyaklövés* éri a vadat, az esetben legtöbbnyire *tűzben esik össze*. Megesisik, hogy ilyenkor ismét csütlőkre kap s gyors, *középmagasságú ugrásokkal* menekülni igyekszik. Fejét magasan tartja, a *mellső végtagnymok* előtt bőséges vér található, mely közönséges színű s vastag csöppekben csurog a nyakból.

Ha a vad *előlről* (mellfelől) kapja a golyót, akkor a legtöbb esetben magasra ágaskodva s magát hátravetve, helyben össze-

esik. Ha *tüdot is talál a golyó*, akkor a vér (mint mindenkor *tüdőlvésnél*) *habos* s *világos vörös*, máskülönben pedig közönséges színű.

Nyílsebes futással menekül a fővad, ha *hátral* éri a lövés; *mindkét hasoldala feltűnően felduzzad*, háta meggörbül s a legközelebbi sűrűségben meghuzódik és kimúlik. (? Szerk.) A csekély mértékben előfrecscsenő vér sötétvörös és zöld fűvel van keverve, mely a belek-ből ered (természetesen ha a *kihatoló golyó* a beleket is érte). Egyébként *béllövés*ek-nél nemcsak fűvet, de *bélrészeket* is találunk a lövés — illetve a vad helyén.

Ha a lövés valamely *hátsó lábát* éri, úgy a vad

azon oldalra esik, a melynek lába a sérülést kapta, de csakhamar ismét csülökre kap. A vér világos vörös. Az esetleg található csontdarabkák után arra is lehet következtetni, vajjon a láb magasan vagy alacsonyan van-e át, vagy ellöve. Első esetben a csontdarabkák külsejükön kerekdedek, a második esetben (alacsony találás esetén) hosszúkásak és szilánkszerűek.

Ha a lövés mellsőlábat ér, a vad ép úgy viselkedik, mint az előbbi esetben és sebes futással felkeresi a legközelebbi sűrűséget.

Végre czomblövésnél a vad nyomba hátrabukik, de azonnal csülökre kap és elmenekül. A lábnyomban bőséges és közönséges színű vér található. —

Nagyon örvendének annak, ha vadásztársaink az itt közölt löveleknek hasznát vennék, különösen ha e téren még nem volt tapasztalatuk. Sok vadászörömet hozzá!

ifj. Heytmánék Ferencs.

Apró közlemények.

A Szent János bogarak fénye több tekintetben a Röntgen-sugarakra emlékeztet, amennyiben szintén áthatol olyan átlátszatlan testeken, a melyek a közönséges fénysugarakat át nem eresztik. Ch Henry tanár bemutatott a párisi akadémiában olyan fotografiai képeket, a melyeket e bogarak fényével fekete papíron át felvett.

A halak testi melegét eddig nem tudták biztosan megállapítani s részben azt állították, hogy nem melegebbek mint a víz, amelyben élnek, részben pedig jóval magasabb temperatúrát tulajdonítottak vérüknek. Arsonva laboratóriumában pontosan meghatározta különféle halfajok testi melegét. E célból készített egy igen érzékeny túalakú készüléket, amely a hőfokoknak minimális ingadozásait is pontosan mutatta, egy úgynevezett thermoelektrikus tűt. Ezt az apró készüléket egyszerűen belesúrta a halak testébe s így meghatározhatta a vízben tovább élő halak melegét. Szerinte a halak testi melege rendszeren $\frac{1}{4}^{\circ}$ C-al magasabb mint a víz hőmérséklete.

Amerikai rákok Európában. Már évek óta pusztulnak folyami rákjaink (*Astacus fluviatilis*) rendkívüli nagy számban; a tudósok megvizsgálták e rákvészt és azt találták, hogy gombafajok okozzák. Német- és Franciaországban, de hazánk némelyik vidékén is teljesen kifogytak a rákok a vizekből s ha néha, úgy látszott, szűnőfélben volt a pestis, a következő években ismét tömegesen mentek tönkre, különösen a nagyobb patakok

és folyók rákjai. Ezért a németek, azután a francziák is, kísérleteztek amerikai rákfajoknak tenyésztésével és vizeinkbe betelepítésével. Különösen az Oder m. Frankfurtban jó eredményeket értek el a *Cambarus*-fajokkal. A *Cambarus affinis* Washington vidékéről való és milliónyit fogyasztanak el belőle New-Yorkban; New-Orleansból pedig a *Cambarus Clarkii* nevű rákfajt hozzák piacra. Mind a kettő ellent áll a nálunk pusztító rákpestisnek; körülbelül akkorák mint a folyami rák, hasonló alakúak is, mert közeli rokonai és húsuk is ép oly izletes és igen szaporák. Valószínű tehát, hogy nálunk meg fognak honosodni és nagyobb mennyiségben tenyészteni. Érdekes ez különösen zoológiai szempontból, mert a *Cambarus*-fajok hajdan Európában is honosak voltak, de most már csak néhány vak faj él közülök a Karszt barlangjaiban; így tehát most újból kerül néhány ősrégi állatfaj Amerikából Európába.

Szerkesztői üzenetek.

B. R. dr. úrnak. A Reichert-féle mikroszkópok kítűnőek és aránylag olcsók. Intézetünkben kaphatók eredeti áron.

M. K. úrnak. Csakis elsőrangú czégek hirdetését közöljük; ebben is óvjuk közönségünk érdekét. Tessék Ursits-gyógyszertára hirdetését figyelembe venni.

K. L. úrnak. Máskor ne tessék kítömendő állatait olyanra bízni, aki nem ért hozzá; az erről szóló panaszos cikkét azonban közölhetjük. — Az állatok lehetőleg friss állapotban és nyúzatlanul küldendők be (kisebbek póstán, nagyok mint vasuti gyors szállítmányok) intézetünkbe, minden előleges preparáció nélkül; legfeljebb a madarak száját lehet kócczal begyömszölni és a nagy vadak beleit kicsapni.

K. tanár úrnak. Az úgynevezett felecsontvázak új tanszerek, amelyeket eddig csak dr. Lendl Adolf intézetében készítenek. — Igen ajánlhatók.

B. L. úrnak. Türelmet kérünk.

R. S. úrnak. Hogy van-e Isten? — erre Byron szavaival felelhetnék: Különben ezt nem tudni, hanem érezni és hinni kell. — Hogy miben különbözik az emberi ész az állati észtól, arra alkalmilag cikkben fogunk felelni.

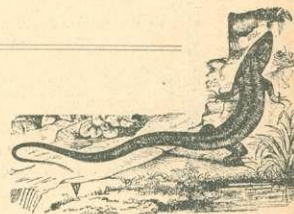
Két előfizetőnek. Mihelyt terünk engedi, hozni fogjuk az akváriumról szóló értekezést.

* * *

Érdekes vadászati híreket kér és szívesen fogad a szerkesztőség.

Kérelem.

Kérjük, méltóztassék e füzetet, ha nem tetszik azt megtartani, illetőleg előfizetni reá, valamelyik érdeklődő ismerősének átadni. — Az előfizetési pénz (3 frt. évenként) dr. Lendl Adolf intézetének küldendő (Budapest, II., Donáti-utca 7) lehetőleg az e füzetben mellékelt póstautalvány felhasználásával. — Tanintézetek levelezőlappal évi számlájokra rendelhetik meg e folyóiratot. — Kérjük az előfizetést mielőbb, hogy a füzetek szétküldésében zavar ne támadjon. — Új előfizetési megrendeléseknél megküldjük a már eddig megjelent füzeteket is.

Telivér pedigrees-vizslák.

Angol Pointer Angol, Setter, Irish Setter, Gordon Setter, Szálkásszörű német, Simaszörű német, Griffon.

Kaphatók:

FÓNAGY JÓZSEF-NÉL
BUDAPEST,

Károly körut 5. szám.

Kitünően idomítva
200 frittól feljebb; kölykök 50 frt.

Ugyanott megrendelhető:

Tónagy Vizslaidomítása

— czipő könyv 3 forintért. —

Ő cs. és kir. Fensége
JÓZSEF FŐHERCZEG

udvari szállítója,

Ő cs. és kir. Fensége
JÓZSEF ÁGOST FŐHERCZEG

kamatai szállítója
és

Ő kir. Fensége

FÜLÖP-SZÁSZ-COBURG-GOTHA
HERCZEG

szállítója.

Dr. LENDL ADOLF

műegyetemi magántanár, kép. középiskolai tanár, a m. nemz. muzeum volt tisztviselője, számos bel- és külf. egyesület tiszt., örök. választm. v. rendes tagja,

PRAEPARATORIUMA ÉS
TANSZERKÉSZÍTŐ INTÉZETE
BUDAPEST,

II. ker., Donáti-utca 7. sz.

Budapest, 1892: arany-érem.

Debreczen, 1894: elsőrendű állami érem.

Lepzig, 1894: diszoklevél.

Lemberg, 1894: elismerő oklevél.

Zenta, 1895: első arany-érem.

Moszkva, 1896: e. ezüst-érem.

Budapest millenniumi kiállítás 1896: 2 érem.

Lüdenscheid, 1897: ezüst-érem.

Legmagasabb és magas elismerések.

A Vallás- és Közoktatási, a Földmívelésügyi
Miniszteriumok és Budapest
Székes Főváros Tanácsának ajánlásai.

A Magy. Nemz. Muzeum és Európa
elsőrangú muzeumainak szállítója.

Főhercegi udv. szállító.

Antonitsch A., Ferlach,

puskaműves.

— KÉZI MUNKA. —

VADÁSZATI FEGYVEREK,

UNIVERSAL-FEGYVEREK

(golyó és serét)

hammerless-fegyverek

feléri az angol gyártmányokat.

Olcso árak *Kitünő munka.*

KÉPES ÁRJEGYZÉKEK

mindennemű fegyverekről

bérmertve és ingyen.

— Számos elismerés —

Budapest, Muzeum-körut 7. sz.

LUX MIHÁLY

GYÓGYSZERÉSZ,

DROGUAÜZLET-TULAJDONOS

ajánl:

Turistáknak, vadászoknak és gazdáknak
mindenféle

házi és gazdasági szereket.

A Parádi üvegyár raftára

Görög István

Budapest, Kossuth Eajos-u. 15.

Ujjanl:

Hengerüvegeket, gyűjtőüvegeket,

mifroszfópi

tárgy- és fedőlemezeket stb.

Dús választék.

Kitünő minőségben.

Dr. LENDL ADOLF intézetében megrendelhetők:

Kohaut, A Magyarorsz. Madarak meghatározó könyve, 2 frt. — *Lakatos*, Természeti és Vadász-
képek, 2 frt. — *Lakatos* Vadászhit, kötve 2 frt. — *Lakatos*, Vadászati és Madarászati Emlékeimből,
3 frt. — *Thanhoffer* A Mikroszkóp és alkalmazása, 3.60 frt.

Iskolai könyvtáraknak számlára küldjük meg e műveket, másoknak utánvétellel vagy a pénz előleges beküldésére.

Földbirtokosok figyelmébe:

ÜGETŐ-VERSENYLAP KIADÓHIVATALA, BUDAPEST, ARÉNA-ÚT 36/a.

»A Természet« szerkesztősége és kiadóhivatala: Budapest, II., Donáti-utca 7. dr. Lendl Adolf intézete.

Nyomatott Markovits és Garainál, Budapest, Lázár-utca 13.